nukkad
HADİS ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

İmam Malik'in Muvatta'ına Aldığı ve Almadığı Rivayetlerine İlişkin Mukayeseli Bir Değerlendirme

Tuğberk Uğurlu*

doi.org/10.67764/nukkad.2026.2.477
Sayı: 2 | Ekim 2026
E-ISSN: 3108-8147

***Doktor Öğretim Üyesi,** Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Kütahya/Türkiye

E-mail: tugberk.ugurlu@dpu.edu.tr
https://orcid.org/0000-0001-7294-9416
https://ror.org/03jtrja12

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 13.08.2026
Kabul Tarihi: 05.09.2026
Yayın Tarihi: 25.10.2026

Değerlendirme: Bu makale en az iki hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Taraması: Yapıldı. iThenticate / turnitin.com

Etik Bildirim: dergi@nukkadhadis.com - nukkadhadis.com
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Öz

İmam Mâlik hicri ikinci asırda, hadis rivayet ilminin ve fıkhın sistemli hale gelmeye başladığı bir zamanda yaşamış ve kendi adıyla anılan bir mezhebin kurucu imamı olarak tarih sahnesinde yer almıştır. Gerek bir sistem arayışında olan hadis ve fıkıh ilimlerinin gerekse sahip olduğu ilmî hassasiyetin bir sonucu olarak o, hadis rivayetinde son derece seçici davranmıştır. Onun fakih bir muhaddis olarak bu sahada ortaya koyduğu eseri Muvatta' ise hem çağdaşları hem de sonraki dönem ulema tarafından büyük oranda takdir görmüştür. Buna rağmen eserinde gözettiği usulü ve sonraki dönemlerde onun şahsıyla özdeşleşmiş olan amel-i ehl-i Medîne delilini icra ediş şekli, klasik dönemden günümüze tartışmalara konu olmaya devam etmektedir. Hakkında yapılan birçok çalışmada ise onun öğrencileri vasıtasıyla geniş İslâm coğrafyalarına yayılan Muvatta' rivayet nüshaları arasındaki farklılıklar ele alınmıştır. Bunun yanında İmam Mâlik'in, hayatı boyunca rivayet ettiği hadislerin tamamını Muvatta'ına almadığı da bilinen ve tespit edilmiş bir durumdur. Ancak günümüze kadar hadis rivayet sahasında dağınık bir şekilde bulunan İmam Mâlik tarikli bu hadisler hakkında kapsayıcı bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Mezkûr tartışmalar ekseninde ortaya çıkan diğer önemli bir soru ise İmam Mâlik'in fetvasına aykırı görünen hadisleri Muvatta'da neden rivayet ettiği meselesidir. Onun eserinde hilafına hüküm verdiği hadisleri de rivayet ediyor olması erken dönemden itibaren dikkat çeken ve çözüme kavuşturulamamış bir mevzudur. Bu çalışmada, İmam Mâlik'in Muvatta'a dahil etmediği ancak çeşitli meclislerde rivayet edilerek hadis sahasında rivayet edilegelen hadislerinin tespitinden faydalanarak onun eserinde rivayet ettiği ve etmediği hadislerde nasıl bir metot gözettiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunu yaparken, İmam Mâlik'in eseri dışında bıraktığı ve ahkâma dair olan hadis rivayetleriyle eserde olanlar arasında kıyaslama yöntemi kullanılmıştır. Nihayetinde İmam Mâlik'in Muvatta'da fetvasına muhalif olan hadisleri neden rivayet ettiği meselesindeki muğlaklığın aydınlatılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İmam Mâlik, Muvatta', Amel-i ehl-i Medîne, Fetva.

Atıf: Uğurlu, Tuğberk. "İmam Malik'in Muvatta'ına Aldığı ve Almadığı Rivayetlerine İlişkin Mukayeseli Bir Değerlendirme". *Nukkad Hadis Araştırmaları Dergisi* 2 (Ekim 2026), 19-45. doi.org/10.67764/nukkad.2026.2.477

nukkad JOURNAL OF HADITH STUDIES

A Comparative Evaluation of the Narrations Included and Excluded in Imam Mālik's Muwatta'

Tuğberk Uğurlu*

doi.org/10.67764/nukkad.2026.2.477
Issue: 2 | October 2026
E-ISSN: 3108-8147

***Assistant Professor,** Kütahya Dumlupınar University, Faculty of Theology, Kütahya/Turkey

E-mail: tugberk.ugurlu@dpu.edu.tr
https://orcid.org/0000-0001-7294-9416
https://ror.org/03jtrja12

Article Type: Research Article

Date Received: 2026-08-13
Date Accepted: 2026-09-05
Date Published: 2026-10-25

Review: This article has been reviewed by at least two reviewers using a double blind peer review model.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while conducting and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Plagiarism checks: Yes. iThenticate / turnitin.com

Complaints: dergi@nukkadhadis.com - nukkadhadis.com
Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

nukkadhadis.com

Abstract

Imam Mālik lived in the second century of Hijri, at a time when the science of ḥadīth narration and fiqh were becoming systematized and took his place on the stage of history as the founding imam of a sect named after him. As a result of both the search for a systematic approach within the sciences of ḥadīth and fiqh his scholarly sensitivity, he was extremely selective in his narration of ḥadīth. His work *Muwatta'*, which he produced in this field as a faqih muhaddith, was highly appreciated by his contemporaries and later scholars. Nevertheless, the method he followed in his work and the way he performed the evidence of 'amal al-'ahl al-Madinah, which was identified with him in later periods, continue to be the subject of controversy from the classical period to the present day. Many other studies on him have discussed the differences between the narrative copies of the *Muwatta'*, which were spread through his disciples in wide Islamic geographies. It is also known and established that Imam Mālik did not include all the ḥadīths he narrated during his lifetime in his *Muwatta'*. However, it has been observed that no comprehensive study has been carried out on these ḥadīths of Imam Mālik, which are scattered in the field of ḥadīth narration. Another important question that arises in the context of the aforementioned discussions is why Imam Mālik narrated the ḥadīths that seem to contradict his fatwa in *Muwatta'*. The fact that Imam Mālik also narrated the ḥadīths that he ruled against in his work is a question that has attracted attention since the early period and has not been resolved. In this study, an attempt has been made to find out what kind of method Imam Mālik followed in the ḥadīths that he narrated and did not narrate in his work, by using the determination of the ḥadīths that he did not include in *Muwatta'*, but were narrated in various assemblies and narrated in the field of ḥadīth. The method of comparison was used between the ḥadīth narrations that Imam Mālik excluded from his work and those included in the work. In the end, the aim is to clarify the ambiguity of why Imam Mālik narrated the ḥadīths that contradicted his fatwa in *Muwatta'*.

Keywords: Ḥadīth, Imam Mālik, Muwatta', Amal-i ahli Medina, Fatwa.

Citation: Uğurlu, Tuğberk. "İmam Malik'in Muvatta'ına Aldığı ve Almadığı Rivayetlerine İlişkin Mukayeseli Bir Değerlendirme". *Nukkad Hadis Araştırmaları Dergisi* 2 (Ekim 2026), 19-45. doi.org/10.67764/nukkad.2026.2.477

nukkad
JOURNAL OF HADITH STUDIES

تقييم مقارن للروايات التي أُدرجت في الموطأ للإمام مالك وتلك التي استُثنيت منه

طغبرق عغورلو*

الملخص

عاش الإمام مالك في القرن الثاني الهجري، حين بدأ علم رواية الحديث والفقه يأخذان طابعهما المنهجي، وبرز في التاريخ إمامًا مؤسِّسًا للمذهب المنسوب إليه. وقد كان شديد الانتقاء في رواية الحديث، نتيجةً لسعي علمَي الحديث والفقه إلى التقعيد ولما اتصف به من دقة علمية. أما كتابه الموطأ الذي صنّفه في هذا الميدان بوصفه محدِّثًا فقيهًا، فقد حظي بتقدير واسع لدى معاصريه ومَن بعدهم من العلماء. ومع ذلك فإن المنهج الذي سلكه في كتابه، وطريقة إعماله لدليل عمل أهل المدينة الذي اقترن باسمه في العصور اللاحقة، ما زالا موضع جدل منذ العصر الكلاسيكي إلى يومنا هذا. وقد تناولت دراسات كثيرة الفروق بين روايات الموطأ التي انتشرت في أقطار العالم الإسلامي عن طريق تلاميذه. ومن المعلوم الثابت كذلك أن الإمام مالكًا لم يُودِع في الموطأ جميع ما رواه من الأحاديث في حياته. غير أنه لم تُنجَز حتى اليوم دراسة شاملة لهذه الأحاديث المروية من طريقه والمتفرقة في مصادر الرواية. ومن الأسئلة المهمة التي أثارتها هذه النقاشات أيضًا: لماذا روى الإمام مالك في الموطأ أحاديث تبدو مخالفة لفتواه؟ فروايته في كتابه أحاديث أفتى بخلافها مسألةٌ لفتت الأنظار منذ وقت مبكر ولم تجد حلًّا. وتسعى هذه الدراسة إلى الكشف عن المنهج الذي راعاه فيما رواه في كتابه وما لم يروه، مستفيدةً من حصر الأحاديث التي لم يُدخلها في الموطأ مع أنها رُويت عنه في مجالس مختلفة وتداولها أهل الحديث. وقد اعتُمد في ذلك منهج المقارنة بين أحاديث الأحكام التي تركها خارج كتابه وتلك الواردة فيه. وتهدف الدراسة في نهاية المطاف إلى إزالة الغموض عن سبب روايته في الموطأ أحاديث مخالفة لفتواه.

الكلمات المفتاحية: الحديث، امام مالك، الموطأ، عمل أهل المدينة، فتوى.

doi.org/10.67764/nukkad.2026.2.477
Issue: 2 | October 2026
E-ISSN: 3108-8147

* **أستاذ مساعد،** جامعة كوتاهيا دوملوبينار، كلية الإلهيات، كوتاهيا/تركيا

E-mail: tugberk.ugurlu@dpu.edu.tr
https://orcid.org/0000-0001-7294-9416
https://ror.org/03jtrja12

نوع المقال: مقالة بحثية

تاريخ الاستلام: 13-08-2026
تاريخ القبول: 05-09-2026
تاريخ النشر: 25-10-2026

مراجعة المقالة: تمت مراجعة هذه المقالة من قبل محكمين على الأقل باستخدام نموذج المراجعة العمياء المزدوجة.

بيان أخلاقيات البحث: يُصرح بأنه تم اتباع المبادئ العلمية والأخلاقية أثناء إجراء وكتابة هذه الدراسة، وأن جميع المصادر المستخدمة قد تم الاستشهاد بها بشكل صحيح.

فحص الانتحال: نعم iThenticate. / turnitin.com

شكاوى ومقترحات:
dergi@nukkadhadis.com
- nukkadhadis.com

تضارب المصالح: ليس لدى المؤلف (المؤلفين) أي تضارب مصالح للإعلان عنه.

الدعم المالي: يؤكد المؤلف (المؤلفون) أنهم لم يتلقوا تمويلاً خارجياً لدعم هذا البحث.

الحقوق والترخيص: يحتفظ المؤلفون الذين ينشرون في هذه المجلة بحقوق الطبع والنشر لأعمالهم المرخصة بموجب رخصة المشاع الإبداعي نَسب المُصنَّف - غير تجاري 4.0 دولي (CC BY-NC 4.0).

nukkadhadis.com

الاقتباس: Uğurlu, Tuğberk. “İmam Malik'in Muvatta'ına Aldığı ve Almadığı Rivayetlerine İlişkin Mukayeseli Bir Değerlendirme”. *Nukkad Hadis Araştırmaları Dergisi* 2 (Ekim 2026), 19-45. doi.org/10.67764/nukkad.2026.2.477

Giriş*

Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir b. Amr b. el-Hâris el-Asbahî (ö. 179/795) Medine'de doğmuş, yetişmiş ve vefat etmiştir. İmam Mâlik'in yaşadığı dönem hadis rivayet ilminin ve fıkhın sistemli hale gelmeye başladığı bir zamana tekabül etmektedir. Gerek bir sistem arayışında olan hadis ve fıkıh ilimlerinin gerekse sahip olduğu ilmî hassasiyetin bir sonucu olarak o, hadis rivayetinde son derece seçici davranmıştır. Bu seçiciliğinin arka planındaysa hadis ilmini doğrudan dinin temeli olarak görmesi yatmaktadır.[1] Ona göre bir hadisin sefih, insanları hevasına davet eden, günlük hayatında yalan söyleyen kişilerden alınmaması dahi yeterli bir tedbir sayılmamakta, ayrıca râvinin hadis ilminde ehliyetli olması ve işittiği bir hadisi anlayarak nakletme vasfına sahip olması gerekmektedir.[2] Anlayarak rivayet etmeye dair öne sürdüğü şart ise onun hadis rivayet ilmine sadece bir hadisçi nazarıyla değil aynı zamanda bir fakîh olarak yaklaştığının işaretidir.[3] Hadis rivayetindeki bu muhtasar ve titiz tutumuna rağmen İmam Mâlik'in "Ben bugüne kadar öyle hadisler naklettim ki keşke her biri için bir kırbaç yeseydim de onları hiç nakletmeseydim diyorum" dediği de rivayet edilmektedir.[4]

Bulunduğu coğrafi konum ve rivayet dairesinin genişliği sayesinde İmam Mâlik'in merviyyâtı önemli bir yekûn oluşturmuştur. Bunların tamamını muhtelif sebeplerle, zaman içerisinde ikmâl ettiği eserine almadığı hadis araştırmacılarının

---

* Bu çalışma Prof. Dr. Ebubekir Sifil danışmanlığında 24.09.2024 tarihinde tamamladığımız "İmam Mâlik'in Muvatta'da Yer Almayan Hadisleri" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. This article, has been prepared on the basis of the doctoral thesis entitled 'The Hadiths of Imam Mâlik Not Included in the Muwatta', which we completed on 24 September 2024 under the supervision of Prof. Dr Ebubekir Sifil.
أُعدت هذه الدراسة استنادًا إلى أطروحة الدكتوراه التي أتممناها في 24 سبتمبر 2024 تحت إشراف الأستاذ الدكتور أبو بكر سيفيل، بعنوان «أحاديث الإمام مالك غير الواردة في الموطأ».

1 Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî İbn Abdilber, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî-Muhammed Abdülkebir el-Bekrî (Tıtvan: Vezâretü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1387/1967), 1/67; Ebü'l-Fadl Iyâd b. Mûsâ el-Yahsubî el-Kâdî 'İyâd, *Tertîbu'l-medârik ve takrîbu'l-mesâlik*, thk. İbn Tâvît et-Tancî vd. (Mağrib: Tab'atü'l-fudâle, 1385/1965-1403/1983), 1/136; Smain Khaldi, *İmam Malik ve Muvatta Adlı Eseri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 27.

2 Ebû Muhammed el-Hasen b. 'Abdurrahmân b. Hallâd el-Fârisî er-Râmehürmüzî, *el-Muhaddissu'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-râ'î*, thk. Muhammed 'Acâc el-Hatîb (Beyrut: y.y., 1404/1983), 403; İbn Abdilber, *et-Temhîd*, 1/66, 67.

3 Zira fıkıh tabiri sonradan teknik bir anlam kazanmış olmasının yanında aynı zamanda İslami ilimlerin erken dönemlerinde derin kavrayış manasında da kullanılmaktaydı.

4 Kâdî 'İyâd, *Tertîb*, 1/188.

malumudur. Dahası, geniş hadis külliyatı incelendiğinde, İmam Mâlik, *Muvatta*'da bulunmayan yüzlerce hadis rivayetinin senedinde görülebilmektedir. Bunların bazısının İmam Mâlik'e nisbeti mevzû veya problemli rivayetler olmakla beraber, aralarında yine azımsanmayacak sayıda makbul senedli hadislerin de yer aldığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Ancak bugüne kadar İmam Mâlik'in *Muvatta*'ına dahil etmediği veya kendisine nisbetinde problem olan hadislerle ilgili tamamıyla kapsayıcı bir çalışma yapıldığı tarafımızca tespit edilememiştir. Benzer konuda çağdaş yazarlar tarafından kaleme alınmış tez ve makale türü çalışmalar mevcuttur; ancak tekrar etmemiz gerekir ki, bu çalışmalar İmam Mâlik'in *Muvatta*' dışı merviyyâtını bütünüyle kapsayıcı bir şekilde ele alıp bunun nedenlerini irdeleyen araştırmalar değildir.[5]

Söz konusu İmam Mâlik'in hadis rivayet usulü olduğunda karşımıza çıkan diğer bir konu da onun *Muvatta*'ında bazı meselelerde, naklettiği hadisin hilafına bir hüküm verebilmesi ve bunu çoğunlukla Medine ameline aykırı olma sebebine dayandırmasıdır.[6] Ayrıca kendi ifadelerinden yapılan nakillerde onun eserine, kendi şartlarınca, sahih olmayan hiçbir rivayeti almadığı da söylenmektedir.[7] Binaenaleyh İmam Mâlik'in eserinde icra ettiği usulüyle alakalı yukarıda bahsi geçen muğlaklıklara ek olan bu durum, günümüze kadar çözüm üretilememiş bir başka sorunu daha doğurmaktadır: İmam Mâlik amele uygun görmediği hadisleri *Muvatta*'da

5 Rıza b. Hâlid Bûşâme, "Ahâdîsü'l-İmâmi Mâlik hârice'l-Muvatta'", *Mecelletü'l-İslâh* 6/32 (Ağustos 2012); Üzeyir Durmuş, "İmâm Mâlik'ten Nakledildikleri Halde Matbû' Muvatta' Nüshalarında Yer Almayan Sahîhayn Rivâyetleri Üzerine Bir Araştırma", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (ÇÜİFD) 18/2 (28 Aralık 2018); Bara Elhachem Debek, *İmam Malik'in Muvatta'da Olmayan Rivayetlerinin Tespit ve Tahlili* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021); Sâlih Avmâr, *Merviyyâtu Mâlik b. Enes (h. 179) Mimmâ Leyse fi'l-Muvatta' -Cem'an ve Dirâseten-* (Cezayir: Emir Abdulkadir İslami Bilimler Üniversitesi, 2024).

6 Kâdî ʿİyâd, Tertîb, 1/87-88; Karâfî, Şerhu Tenkîhu'l-fusûl fi'l-usûl fi'htisâri'l-Mahsûl fi'l-usûl. thk. Tahâ Abdurraûf Saîd, (Kahire: Şeriketü't-Tabaâtü'l-Fenniyyetü'l-Muhaddide, 1393/1973), 444-445. Bazı örnekler için bk. Ebû ʿAbdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî, *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Fuʾâd ʿAbdulbâkî (Beyrut: y.y., 1406/1985), "Sayd", 3; "İ'tikâf", 3; "Akdiye", 7; "Buyû'", 79; "Kur'an", 12, 16; "Zekât", 8; "Nikâh", 8; "Sıyâm", 60.

7 Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmiʿu's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. (Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1374/1955), "Mukaddime", 26; Ebû Muhammed el-Hasen b. ʿAbdurrahmân b. Hallâd el-Fârisî er-Râmehurmuzî, *el-Muhaddissu'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâʿî*, thk. Muhammed ʿAcâc el-Hatîb (Beyrut: y.y., 1404/1983), 410; İbn Abdülber, *et-Temhîd*, 1/68; Kâdî ʿİyâd, *Tertîb*, 1/192; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikī ed-Dımaşkī Zehebî, *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâʾ*, thk. Şuayb el-Arnaût (Müessesetü'r-Risâle, 1408), 8/71-72.

neden rivayet etmiştir? Bizce bu meselenin günümüze kadar çözümsüz kalmasının en önemli sebebi İmam Mâlik'in Medine'de hocalık yaptığı süre boyunca çeşitli meclislerde rivayet ettiği halde *Muvatta*'ına dahil etmediği rivayetlerin kapsayıcı bir tespitinin yapılmamış olmasıdır.[8]

İmam Mâlik'in *Muvatta*'ında uyguladığı fıkıh usulünün tamamını inceleyip yorumlamak bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde; İmam Mâlik'in *Muvatta*' dışındaki rivayetleri ve Medine amelinin diğer deliller karşısındaki konumunu gösteren örnekler incelenecek; böylece onun bir hadisi *Muvatta*'a alıp almama konusundaki yöntemi ortaya konacaktır. Ancak bu yapılırken, İmam Mâlik'in yalnızca *Muvatta*'daki uygulamaları üzerinden hareket edilecek, onun *Muvatta*' dışından aktarılan görüşleri veya Mâlikî ulemanın içtihatları gerekmedikçe dikkate alınmayacaktır.[9] Bu tespitlerin doğurduğu sonuç ve çıkarımlardan bahsetmeden önce ise İmam Mâlik'in *Muvatta*' dışı bırakılmış hadislerinin tespit yöntemlerinden ve toplam adetlerinden bahsedilecektir.

1. İmam Mâlik'in *Muvatta'* Dışındaki Hadislerinin Tespiti

Hadis literatüründe, İmam Mâlik'in *Muvatta*'ı dışında naklettiği hadislerin varlığı hem pratikte hem de teoride kabul edilmektedir.[10] Hem hicri 2. yüzyılda yaşamış fakîh bir muhaddis olması ve ahzettiği hadisleri, oluşturduğu sema ve kıraat mec-lislerinde dönemin ilmî durumu gereği rivayet etmesi hem de fakîh yönünden kay-naklanan seçici özelliği dikkate alındığında *Muvatta*' eserini oluşturma aşamasında tahammül ettiği tüm hadisleri eserine almamış olması tabiidir.

Bunun yanında, İmam Mâlik'in öğretim hayatına erken bir yaşta başladığı ve kendine ait ilim meclisleri kurduğu, bu meclislerde hadis rivayet edip fetva verdiği bilinmektedir.[11] Dolayısıyla, imam Mâlik'in *Muvatta*' öncesi ilim meclislerinde

---

8 İmam Mâlik'in *Muvatta*'da yer almayan hadislerinin tasnif ve metinleri için bk. Tuğberk Uğurlu, *İmam Mâlik'in Muvatta'da Yer Almayan Hadisleri* (Yalova: Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024), 98-99, 181-259.

9 Onun nihai görüşlerinin *Muvatta*' dışı kaynaklardan tespit edilmesi durumunda karşılaşılabilecek problemler için bk. Uğurlu, *İmam Mâlik*, 47-59.

10 Kâdî ʿİyâd, *Tertîb*, 2/84; Zehebî, *Siyer*, 8/86; Nezîr Hamdân, *el-Muvatta'ât li'l-imam Mâlik* (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1416), 314;; Fuat Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-ʿArabî*, çev. Mahmûd Fehmî Hicâzî (Riyad, 1411), 141-142.

11 Kâdî ʿİyâd, *Tertîb*, 1/140-141, 167; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, thk. Şuayb el-Arnaût (Müessesetü'r-Risâle, 1408), 8/55; Özkan, Mâlik'in genç yaşında başına geçtiği ilim halkasının ilk etapta sadece hadis rivayetine has olduğunu, fıkıh halkalarına ise hocası Rebîa'nın meclisinden ayrıldıktan sonra başladığını düşünmektedir. Halit Özkan, *Hicri İlk İki Asırda Farklı*

aktardığı rivayetler ile *Muvatta*'yı telif ederken ayıkladığı ancak güncel nüshaya ulaşamayan öğrencilerince nakledilmeye devam eden rivayetlerin Mâlik b. Enes tarikiyle yaygınlaşması akla ve vakıaya uygundur. Nitekim hadis literatürünün geniş çaplı bir taramaya tabi tutulduğu bu çalışmada görülecektir ki Mâlik b. Enes tarikiyle nakledilmiş ve herhangi bir *Muvatta*' ravi nüshası metnine girmemiş rivayetlerin sayısı tek başına bir eser oluşturabilecek kadar fazladır.[12]

1.1. Klasik Dönemde *Muvatta*' Dışındaki Hadislerin Tespiti

İmam Mâlik'in *Muvatta*'ı ve rivayet ettiği hadisleri üzerine kaleme alınan eserlerin hicri 4. asrın sonlarına doğru başladığı görülmektedir.[13] Bu tarz eserlerin çoğunun öne çıkan özellikleri ise daha çok *Muvatta*'ın nüsha farklılıklarına yoğunlaşmış olmalarıdır. Ancak yine de *Muvatta*' üzerine yazılmış bu eserlerde, İmam Mâlik'ten rivayet edilen *Muvatta*' nüshalarının hiçbirinde bulunmayan hadisleri de görmek mümkündür. Örneğin Ebu'l-Kâsım el-Cevherî'nin (ö.381/991), *Müsnedü'l-Muvatta*'ı bu türün ilk örneklerindendir. Ka'nebî nüshasını esas alan eserde İbn Vehb (ö. 197/813), İbnü'l-Kâsım (ö. 191/806), Abdullah b. Yûsuf et-Tinnîsî (ö. 218/833), Ma'n b. Îsâ (ö. 198/814), Saîd b. Ufeyr (ö. 226/841), İbn Bükeyr, Ebû Mus'ab (ö. 242/857), Mus'ab ez-Zübeyrî, İbn Mübârek es-Sûrî, İbn Bürd ve Yahyâ el-Leysî (ö. 234/849) olmak üzere *Muvatta*' nüsha rivayetlerinden de faydalanarak bunlar arasındaki farklara değinilmiştir. Cevherî ile aynı dönemde yaşayan ed-Dârekutnî'nin (ö.385/995) *Ehâdîsü'l-Muvatta*' *ve el-Ehâdîsülletî hûlife fîhâ Mâlik b. Enes* adlı risaleleri de içerdikleri muhtelif nüsha hadislerinin miktarı sebebiyle önemlidir. Ayrıca Ebu'l-Abbâs ed-Dânî'nin *Kitâbü'l-îmâ*'sı da buralarda zikredilebilir.

Bu hususta günümüze ulaşmış en kapsamlı eserler ise İbn Abdilber (ö. 463/1071) tarafından kaleme alınmıştır. Zira İbn Abdilber günümüze ulaşmamış olanlar da dahil 43 farklı *Muvatta*' nüshasından faydalanmıştır.[14] Bu eserlerden ilki, onun, Yahya b. Yahya nüshasında olmayıp da diğer nüshalarda olan hadislere değinen *et-Tekassî*'sidir. Bir diğeri, İmam Mâlik'in hocalarına göre düzenleyerek nüsha farklılıklarına ve nedenlerine değindiği *Muvatta*' şerhi *et-Temhîd*'dir. Sonuncusu ise, fıkhî meseleleri müctehid fukahanın ihtilaflarına yer vererek şerh ettiği el-*İstizkâr*'ıdır. İbn Abdilber'in mezkûr kitapları İmam Mâlik'ten rivayet edilen *Muvatta*' nüshaları arasında kapsamı en geniş kıyaslamalara sahip eserlerdendir.

Şehirlerde Amel Telakkisi Oluşumunda Sünnet Ve Hadisin Yeri (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 131-132.

12 Uğurlu, *İmam Mâlik*, 98-99, 181-259.

13 Zehebî, *Siyer*, 8/85.

14 Ebubekir Sifil, *Muvatta Nüshaları Muhteva Analizi* (İstanbul: Rıhle Kitap, 2017), 69-71.

Cevherî ve İbn Abdilber'in eserlerine bakıldığında *Muvatta*'nın nüsha rivayetleri arasındaki hadis farklılıklarının yanında *Muvatta*' dışındaki hadislerin bir kısmını da ihtiva ettiği görülmektedir. Eserlerindeki örnekler incelendiğinde onların bu tarz hadislerden bahsederken kullandıkları iki farklı terimle karşılaşılmaktadır: Hârice'l-Muvatta' (خارج الموطأ) ve fi gayri'l-Muvatta' (في غير الموطأ). Birbirine benzer yapılarda olan bu iki ifadenin kullanımına bakıldığında aralarında bazı farklar olduğu ortaya çıkmaktadır. "Hârice'l-*Muvatta*'" ifadesi bu eserlerde ağırlıklı olarak Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî'nin[15] (ö.221/836) ve nadiren Abdullah b. Vehb'in[16] (ö.197/813) diğer nüsha ravilerinden farklı olarak naklettikleri hadislerden bahsederken kullanılmıştır. Çünkü bu iki ismi ve naklettikleri hadisleri diğer ravilerden ayıran bir özellikleri vardır: Ka'nebî ve İbn Vehb diğer ravilerden farklı olarak İmam Mâlik'ten işittikleri *Muvatta*' hadislerinin yanında *Muvatta*' dışı hadisleri de kaydetmiş ve bir eserde derlemişlerdir.[17]

Bunlar dışında *Muvatta*' ravilerinin eserin dışında naklettikleri hadislere Dârekutnî'nin *Ehâdîsü'l-Muvatta'* ve *el-Ehâdîsülletî hûlife fîhâ Mâlik b. Enes* eserlerinde de rastlamak mümkündür. Ancak o buralarda "hârice'l-*Muvatta*'" ifadesini kullanmamış, tüm örnekleri "fî gayri'l-*Muvatta*'" ifadesiyle tasnif etmiştir.[18] Halbuki onun *Ehâdîsü'l-Muvatta'*ında nüsha ravilerinin hadisleri arasındaki farklara değinilirken, *el-Ehâdîsülletî hûlife fîhâ Mâlik b. Enes* eserinde bundan ziyade, İmam Mâlik'ten rivayet edilen *Muvatta*' dışı hadisler daha fazla bulunabilmektedir. Buna rağmen o hepsinde "fî gayri'l-*Muvatta*'" ifadesini tercih etmiştir.

---

15 Bazı örnekler için bk. Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Muhammed el-Ğâfikî el-Cevherî, *Müsnedü'l-Muvatta'*, thk. Lutfî b. Muhammed Sağîr (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslamî, 1997), 138, 270-271, 342, 358 vd.; İbn Abdilber, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevi - Muhammed Abdülkebir el-Bekri (Tıtvan: Vezaretü'l-Evkaf ve'ş-Şuuni'l-İslâmiyye, 1387), 17/273; *et-Tekassî li-hadîsi'l-Muvatta' ve şüyûhi'l-İmâm Mâlik*, thk. Faysal Yusuf Ahmed el-Ali - et-Tahir el-Ezher Huzeyri (Kuveyt: Vezaretü'l-Evkaf ve'ş-Şuuni'l-İslâmiyye, 2012), 1/526, 530, 537, 543 vd.

16 Cevherî, *Müsned*, 550; İbn Abdilber, *et-Tekassî*, 541.

17 İbn Abdilber, *et-Temhîd*, 20/112; *et-Tekassî*, 554; Süyûtî, *Tezyînü'l-memâlik bi-menâkıbi'l-İmâm Mâlik*, thk. Hişâm b. Muhammed el-Hasenî (Mağrib: Dâru'r-Reşâdi'l-Hadîsiyye, 1431), 84; Kenan Oral, *Muvatta' Oluşum Süreci Tasnifi ve Nüsha Farklılıklarının Sebepleri*, (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 478.

18 Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Ehâdîsü'l-Muvatta' ve'tifâku'r-ruvât 'an Mâlik ve'htilâfühüm ziyâdeten ve naksan*, thk. Muhammed Zâhid b. Hasan el-Kevserî (Kâhire: Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 1419), 1/43, 56, 62, 65 ,75 vd.; *el-Ehâdîs elletî hûlife fîhâ Mâlik b. Enes*, thk. Ebû Abdü'l-Bârî Rıza b. Hâlid el-Cezâirî (İmarât: Mektebetü Ehli'l-Hadis, 1997), 1/58, 59, 61-63, 67, 73 vd.

Hicri 6. asra gelindiğindeyse, örneğin ed-Dânî'nin *Kitâbü'l-îmâ*'sı gibi eserlerde, artık İmam Mâlik'ten rivayet edilen *Muvatta*' nüshaları aralarındaki hadis farklılıklarından ya da bu nüshalarda bulunmayan hadislerden bahsederken bu iki tabir müteradif olarak kullanılmış, ıstılahî bir farklılık kastedilmemiştir. Ayrıca metin olarak *Muvatta*'a hiç girememiş hadislerin tespitini bu eserler üzerinden yapmak pek mümkün değildir. Bu anlamda bakıldığında ilgili eserlerin *Muvatta*' dışı kalmış İmam Mâlik hadislerini bütünüyle kapsayıcı olmadıkları görülmektedir.

İmam Mâlik'in fıkhî görüşlerinin ve mezhebinin temel noktalarının anlaşılabilmesi adına *Muvatta*' nüshaları aralarındaki farkların analiz edilmesi dönemin ilmî ihtiyaçları açısından bakıldığında son derece normaldir. Ancak İmam Mâlik'in hadisleri hakkında hicri 4. ve 5. asırda yazılan eserler bunlardan ibaret olmamıştır. İmam Mâlik'in *Muvatta*' dışında naklettiği veya problemli senedlerle ona nisbet edilmiş hadisleri merkeze alan eserlerin de bu dönemlerde telif edildiğini görmek mümkündür. Ebü'l-Hüseyn İbnü'l-Muzaffer'in (ö. 379/989) *Garâ'ibü hadîsi'l-İmâm Ebî ʿAbdillâh Mâlik b. Enes* adlı eseri ve Ebû Bekr İbnü'l-Mukrî'nin (ö. 463/1071) *Garâ'ibu ahâdîsi Mâlik* adlı eserinden seçme yapılarak oluşturulan el-*Müntehab min garâ'ibi ehâdîsi Mâlik b. Enes* adlı kitap klasik dönemde Mâlik'in *Muvatta*' dışı merviyyâtı hakkında tespitlerde bulunmaları açısından bu türe öncülük eden eserlerden günümüze ulaşabilmiş olanlarıdır.

Ayrıca tarih rivayetlerine bakıldığında benzer bir maksatla telif edilmiş ancak günümüze ulaşamamış başka eserler de görülmektedir. Örneğin Zehebî (ö. 748/1348), İmam Mâlik'in *Muvatta*' dışı hadislerini ihtiva eden bir hadis cüzünün varlığının bilindiğinden bahsetmiştir.[19] Nezîr Hamdân ise Dârekutnî'nin *Garâ'ibu Mâlik* adlı bir eser tertip ettiğini ve bu eserinde İmam Mâlik'in *Muvatta*' dışı hadislerini topladığını söylemektedir.[20] Reşîd el-Attâr'ın da (ö. 662/1264) *Mucerredü esmâi'r-ruvât ʿan Mâlik* adlı eserinde bu kitaba çokça atıf yaptığı görülmektedir.[21] Ayrıca Kâdı İyâz'ın (ö. 544/1149) rivayet ettiğine göre İbn Abdilber'in de İmam Mâlik'in *Muvatta*' dışı hadislerini topladığı bir eseri mevcuttur.[22] Ancak bu eser

19 Zehebî, *Siyer*, 8/86.

20 Nezîr Hamdân, *el-Muvatta'ât li'l-imam Mâlik* (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1416), 314.

21 Ebu'l-Huseyn Yaḥyâ b. Alî Reşîd el-Attâr, *Mucerredü esmâi'r-ruvât ʿan Mâlik el-müstedrek ale'l-Hatîb ve'l-Attâr*, thk. Ebû Muhammed Sâlim b. Ahmed b. Abdulhâdî es-Selefî (b.y.: y.y., 1418/1997), 240, 255, 273 vd. Dârekutnî'nin bu kitabı günümüze ulaşamamış olsa da onun farklı kitaplarından ve ilgili hadisleri ondan rivayet eden muhtelif eserlerden derleme yapılarak *Garâ'ibü Mâlik* adıyla bir kitabın dijital ortamda basıldığını tespit etmekteyiz. Dârekutnî, *Garâ'ibü Mâlik* (*Ehâdîsü Mâlik elletî leyse fi'l-Muvatta'*) (Şamile nüshası, ts.).

22 Kâdî ʿİyâd, *Tertîb*, 2/84.

hakkında herhangi bir malumat bulunamamaktadır. Konu hakkında Fuat Sezgin'in tespitlerine bakıldığında ise o, Mâlik'in *Muvatta*' dışı hadislerinin derlendiği başka eserlerin de yazma nüshalar halinde Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'de bulunabileceğini söylemektedir.[23]

İbnü'l-Muzaffer ve İbnü'l-Mukrî'nin adı geçen eserleri incelendiğinde bunların İmam Mâlik'in *Muvatta*'da yer almayan hadislerinin bir kısmını ihtiva ettikleri görülmüştür. Ayrıca Dârekutnî'nin günümüze ulaşmayan eseri de eklenirse bu kitapların hem isimlerinde hem de muhtevalarında "Garâ'ibu Mâlik" kavramının dikkat çektiği görülmektedir. "Garâ'ibu Mâlik" türünün ilk örnekleri olup günümüzde matbu olarak bulunabilen *Garâ'ibu hadîsi'l-İmâm Ebî ʿAbdillâh Mâlik b. Enes* ve *el-Müntehab min garâ'ibi ehâdîsi Mâlik b. Enes* eserlerinin muhtevalarını incelendiğinde ise görülmüştür ki buralarda tespit edilen hadislerin ekserisi, İmam Mâlik'e nisbeti problemli zayıf veya mevzû rivayetlerden müteşekkildir. Yine de bu durum, eserlerin içerdiği hadislerin tamamı için geçerli değildir; Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) *el-Câmiʿu's-sahîh*'leri, Ebû Dâvûd (ö. 275/889) ve Nesâî'nin (ö. 303/915) *Sünen*'leri gibi *Kütüb-i Sitte* eserleri içerisinde sahih veya hasen senedlerle rivayet edilmiş *Muvatta*'da yer almayan İmam Mâlik hadisleri de bu eserlerde bulunmaktadır. Ancak bunların sayısı genele oranla son derece azdır.[24] Nitekim erken dönemde, İmam Mâlik'in senedinde yer aldığı halde *Muvatta*' nüshalarında yer almayan hadisleri tespit amacıyla telif edilen bu eserler, hadis küllîyatına intikal etmiş söz konusu rivayetlerin çoğunun İmam Mâlik'e nispetinin problemli olduğunu ortaya koymaktadır.

1.2. Modern Dönemde *Muvatta*' Dışı Hadislerin Tespiti

Modern dönemde de İmam Mâlik'in *Muvatta*'da yer almayan hadisleri konusuna dikkat çeken çalışmalar yapılmıştır. Ebû Abdülbâri Rıza b. Hâlid Bûşame'nin Cezayir Üniversitesi bünyesinde yazdığı "Ehâdîsu'l-İmâm Mâlik Hârice'l-Muvatta'" adlı makalesi, yakın zamanda bu konu üzerine yazılmış ve İmam Mâlik'in *Muvatta*' dışı hadislerinin türlerine dikkat çeken çalışmaların başında gelmektedir.[25] Ancak bu çalışma, İmam Mâlik'ten kaynaklı olan ve olmayan bazı temel sebeplerin tespitiyle yetinilmiş kısıtlı bir çalışmadır. Bir diğer makale düzeyinde araştırmayı ise Üzeyir Durmuş "*İmâm Mâlik'ten Nakledildikleri Halde Matbû' Muvatta' Nüshalarında Yer*

[23] Fuat Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-ʿArabî*, çev. Mahmûd Fehmî Hicâzî (Riyad, 1411), 141-142.

[24] Bu iki eserde nakledilen hadislerin toplam sayısı 215'tir. Bunların içerisinde yalnızca 29 tanesinin senedinin sahih veya hasen düzeyinde olduğu görülmüş, bunların da bir tanesi dışında tamamı *Kütüb-i Sitte*'de rivayet edilmiştir. Hadislerin sıhhat değerlendirmeleri ise tarafımızca yapılmıştır.

[25] Rıza b. Hâlid Bûşame, *Ehâdîsu'l-İmâm Mâlik Hârice'l-Muvatta'*, Islahu's-selefiyye, 32. (Ekim 2012) Cezayir.

Almayan Sahîhayn Rivâyetleri Üzerine Bir Araştırma" adıyla yapmıştır.[26] Bu çalışma ise yalnızca Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiği Muvatta' dışı hadisleri tespit etmekle yetinmesi sebebiyle hem *Muvatta*' dışı hadisler konusunda yeterince kapsayıcı olamamış hem de tespit edilen hadislerin neden *Muvatta*'da yer almadığı noktasında bir tespitte bulunmayı amaçlamamıştır.[27]

Zikri geçen araştırmalar dışında, doğrudan *Muvatta*' dışı hadislerin tespit ve analizine yönelen ve nispeten daha kapsamlı olan iki araştırma daha bulunmaktadır. İmam Mâlik'in *Muvatta*'da yer almayan hadis rivayetlerinin tespitinin yanında bu hadisleri yorumlamak ve *Muvatta*'a alınmama sebepleriyle ilgili tahminler yürütmek açısından bu çalışmalar, güncel çalışmalar içerisinde ayrı bir yerde durmaktadır. Bunlardan ilki, Bara Elhachem Debek'in *İmam Mâlik'in Muvatta Dışı Rivayetleri* adlı 2021 yılında yayınlanan yüksek lisans tezidir. Bu çalışmasında Debek, *Kütüb-i Sitte* eserleri içerisinde sınırlı kalmak kaydıyla İmam Mâlik'in *Muvatta*'da yer almayan 39 adet hadisini tespit etmiştir. Sonrasında ise yazar, tespit ettiği her hadis için olmasa da birçoğunun neden *Muvatta*'da rivayet edilmediğiyle alakalı tahminler yürütmeye çalışmıştır. Ancak öne sürülen tahminler incelendiğinde bunların önemli bir bölümünün farazi ve bütüncül kıyaslamadan yoksun iddialar olduğu görülmüştür.[28] Bizce böyle olmasının sebebi ise İmam Mâlik'in hadis

[26] Üzeyir Durmuş, *İmâm Mâlik'ten Nakledildikleri Halde Matbû' Muvatta' Nüshalarında Yer Almayan Sahîhayn Rivâyetleri Üzerine Bir Araştırma*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18/2 (28 Aralık 2018). (Atıflar İSNAD 2'ye göre yapılmıyor mu? Dergi adı İSNAD'da italik yazılmaz)

[27] Durmuş, daha sonra çalışmasını Kütüb-i Tis'a eserlerine teşmil ederek genişletmiştir. Ancak çalışmanın maksadı burada da tespitten ibaret olduğu için, ilgili hadislerin İmam Mâlik'in *Muvatta*'ında olmama sebepleri ve onun metodolojisine etkileri tartışılmamıştır. Durmuş, *Eshelü'l-mesâlik ilâ rivâyâti'l-eimmeti's-seb'ati an Mâlik*, (Ankara: Iksad Publications, 2023).

[28] Örneğin "İhramlının öldürebileceği hayvanlar" başlığı altında tartışılan "keler cinsi hayvanların öldürülmesi" ile ilgili Buhârî'nin İmam Mâlik tarikiyle rivayet ettiği bir hadis hakkında Debek, bu hadisin *Muvatta*'da rivayet edilmemesinin sebebini İmam Mâlik'in mezhebine ve Medine ameline aykırı olmasına bağlamıştır. Debek, İmam Malik, 110. Meseleye yalnızca İmam Mâlik'in mezhebine aykırılık olarak yaklaşılan bu gibi durumlarda, onun *Muvatta*'da mezhebine aykırı olduğu halde rivayet ettiği hadislerin varlığını anlamak mümkün değildir. Debek'in çalışmasında görülen farazi yorumlamalarına bir başka örnek ise yine Buhârî'nin İmam Mâlik tarikiyle "kıyamet günü yapılacak kısas" babında rivayet ettiği hadisi incelerken görülebilmektedir. Ona göre İmam Mâlik'in bu hadisi eserine almamasının muhtemel sebebi heva ehlinin bu hadisin manasını karıştırıp farklı anlamlara hamledebilme tehlikesidir. Debek, İmam Malik, 119-121. Ancak bizce, İmam Mâlik'in *Muvatta*'ını telif amacı dikkate alındığı takdirde ilgili hadis ve benzerlerinin,

sahasında dolaşımda olan hadis rivayetlerinin tamamının kapsayıcı bir araştırmayla ele alınamamış olmasında aranmalıdır.

Muvatta' dışı hadis rivayetlerinin tespit ve analizini konu alan bahse değer ikinci eser ise Emir Abdulkadir İslami Bilimler Üniversitesi bünyesinde Sâlih Avmâr riyasetinde bir proje olarak hazırlanan *Merviyyâtu Mâlik b. Enes Mimmâ Leyse fi'l-Muvatta*' adlı çalışmadır. Bu çalışmada ise İmam Mâlik'in hadislerinin tespitinde *Kütüb-i Sitte* eserleri sınırlı tutulmayıp daha geniş kapsamlı bir araştırmaya gidilmiştir. Yahyâ b. Yahyâ'nın Muvatta' nüshası esas alınarak yapılan bu araştırma sonucunda toplam 189 adet *Muvatta*' dışı hadis tespit edilmiştir ve bu sayıya İmam Mâlik'e nisbeti problemli (merdûd) rivayetler de dahil edilmiştir. Çalışmada, görüldüğü kadarıyla *Muvatta*'da yer almayan hadisler ekseriyetle sıhhati üzerinden değerlendirilmiş, yer yer İmam Mâlik'in bu hadisleri neden eserine almamış olabileceğiyle ilgili tahminler de yürütülmüştür.[29]

Yukarıda zikredilen klasik ve modern dönem eserler *Muvatta*' dışı kalmış İmam Mâlik hadislerinin tespiti açısından önemli kaynaklık değerine sahiptirler. Ancak İmam Mâlik'in *Muvatta*'ına almadığı, herhangi bir nüsha rivayetinde olduğu bilgisine de ulaşılamayan hadislerin sayısı bu eserlerin toplamında rivayet edilenlerden çok daha fazladır. Bu geniş literatür içerisinde yapılan araştırmanın sonucunda hadis sahasında İmam Mâlik tarikli yüzlerce rivayet tespit edilmiştir. Bu hadislerin bir kısmı elbette *Muvatta*'nın farklı nüsha rivayetlerinde nakledilen hadislerden oluşmaktadır. Ancak bunlar için *Muvatta*'da yer almıyor demek doğru olmayacağından, ilgili hadisleri *Muvatta*' nüshalarının farklılıklarını inceleyen çalışmalara havale etmek daha doğru olacaktır. Bu sebeple, çalışmanın konusu kapsamına giren hadisler için öncelikle günümüze ulaşmış veya ulaşamamış herhangi matbu bir *Muvatta*' nüsha rivayetinde bulunmaması bir kriter olarak belirlemiştir. Yani bir hadise *Muvatta*' dışı denebilmesi için gerek sened gerekse metin itibariyle *Muvatta*' ravi nüshalarından herhangi birisinde yer almaması veya yer aldığı iddia edilmemesi gerekmektedir. Bu yöntemi merkeze alarak yapılan araştırma sonucunda İmam Mâlik'ten rivayet edilmiş *Muvatta*' dışı hadislerin toplam sayısının (mükerrerler hariç) altı yüz elli üç (653) adet olduğu görülmüştür. Ancak aynı zamanda bu hadislerin yarısından fazlasının sened olarak İmam Mâlik'e nisbetinde problem olduğu da tespit edilmiştir. Dolayısıyla, hadis rivayet sahasında dolaşıma

Muvatta'ın konu bütünlüğü içerisinde kendine yer bulamamış ahkâm dışı hadisler arasında değerlendirilmesi daha doğru görünmektedir. Uğurlu, İmam Mâlik, 200.

[29] Sâlih Avmâr, *Merviyyâtu Mâlik b. Enes (h. 179) Mimmâ Leyse fi'l-Muvatta*' *-Cem'an ve Dirâseten-*. Cezayir: Emir Abdulkadir İslami Bilimler Üniversitesi, 2024.

girmiş ve İmam Mâlik'in gerçekten rivayet etmiş olduğunu düşündüğümüz *Muvatta*' dışı hadislerin toplam sayısı iki yüz elli yedi (257) adet olarak belirlenmiştir.[30]

Ancak yapılan araştırma, bahsi geçen 257 *Muvatta*' dışı rivayetin tamamının ahkâma ait meselelerle ilgili olmadığını, yalnızca 22 adedinin ahkâm meselesi içeren hadisler olduğunu göstermiştir. Geri kalanlar ise İmam Mâlik'in eserini muhtasar tutma isteği; ahkâm dışı tefsir, siyer, fiten ve zühd hadisleri veya metninde hazif bulunan hadisler gibi çeşitli başlıklarda değerlendirilebilecek rivayetlerden müteşekkildir.

2. İmam Mâlik'in Hilafına Hüküm Verdiği Hadisleri *Muvatta*'da Rivayet Etme Sebebi

Muvatta'da İmam Mâlik'in fetvasına uygun olup olmamasından bağımsız bir şekilde hadis rivayetleri önemli bir yer tutmaktadır. Onun, el-Mâcişûn'un (ö. 164/780) kendisinden önce kaleme aldığı eserini inceledikten sonra yönelttiği, "Ben olsam her konuya önce hadislerle başlar, sonra da delalet vecihlerini ortaya koyarak ilgili konuyu tahkim ederdim"[31] eleştirisinin mucebince hareket ettiği *Muvatta*'da net bir şekilde görülebilmektedir. Bir konuya başlarken eğer mahfuzatında ilgili bir hadis varsa bunu mutlaka rivayet etmiştir.[32] Hadislerin kaynakları ve muhtevaları arasında da bir hiyerarşi gözeten İmam Mâlik; merfû, mevkuf ve maktû rivayetleri bazen sadece kaynaklarına göre, bazen de ihtiva ettikleri hükümlere göre bir sıra gözeterek rivayet etmiştir. Benzer uygulamaları kitap içerisindeki bâb başlangıçlarında da görülebilmektedir.[33]

---

30 İlgili hadislerin tam listesi, metinleri ve kaynak bilgileri için bk. Uğurlu, *İmam Mâlik*, 181-259.

31 İbn Abdilber, *et-Temhîd*, 1/86.

32 Kitap başlangıçlarında, bazı istisnalar olmakla beraber, İmam Mâlik mutlaka merfû bir hadisle açılış yapmıştır. Yalnızca "Kitâbu's-sayd", "Kitâbu'l-eşribe", "Kitâbu'l-kırâd" ve "Kitâbu't-talâk"da mevkuf bir hadisle başlamış; "Kitâbu'l-ferâiz"de ise herhangi bir hadis zikretmeden doğrudan görüş bildirerek konuya girmiştir. Ancak bu tespitimiz, eldeki *Muvatta*' rivayet nüshaları içerisinde en derli toplu baskıya sahip olan Yahyâ ve Zührî nüshalarında görülebilmektedir. Bu hususta daha kapsayıcı bir tespit yapmak mevcut şartlarda tüm nüshalar için mümkün olmamaktadır. Ayrıca, örneğin Şeybânî nüshasına baktığımızda onun İmam Mâlik'in diğer öğrencilerinden farklı bir derleme üslubuna sahip olduğu görmekteyiz. Hatta Şeybânî nüshası, bu açıdan bakıldığında diğer *Muvatta*' nüshalarında hiç olmayan İmam Mâlik dışı hadislere ve "Kitâbu't-tefsîr" gibi başlıklara da sahiptir.

33 Bu hususta detaylı bilgi için bk. Rahile Kızılkaya Yılmaz, *Çağdaş Hadis Tartışmaları ve Muvatta*' (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020), 120-123; Ramazan Doğanay, "*Tâbiûnun Rivâyetleri Üzerine Bir Analiz-Muvatta Örneği-*", *İslam*

Ayrıca İmam Mâlik'in, rivayet ettiği her hadisin mûcebince fetva vermediği bilinen bir hususdur. Nitekim o, kendi rivayetinin hilafına hüküm verdiği durumlarda bazen Kur'an'a arz yolunu benimsemiş; çoğunlukla Medine ameline, kimi zaman da kıyas ve sedd-i zerâi' gibi delillere dayanmıştır.[34] İmam Mâlik'in *Muvatta*'da yer almayan hadisleri mevzu bahis olduğunda ise hem klasik hem de modern dönemde, müellifin muhtelif meclislerde rivayet ettiği hadisleri neden eserine dahil etmediğiyle ilgili çeşitli görüşler öne sürülmektedir. Bu görüşler kimi zaman eserin muhtasar tutulma arzusunu yansıtırken yakın dönemde çoğunlukla Amel-i ehli Medine delili gündeme getirilmiş ve *Muvatta*'da yer almayan hadisleri Mâlik'in Medine ameline ters düşmesinden dolayı eserine almadığı fikri ön plana çıkmıştır.[35] Ancak bu tespitler, Mâlik'in *Muvatta*'da rivayet ettiği halde amele uygun görmediği için aksi yönde fetva verdiği meselelerin varlığını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Amel etmeyeceği hadisleri eserinde rivayet etmesi ve sonrasında hadisin sıhhatinden ve kaynağından (merfû, mevkuf veya maktû oluşundan) bağımsız bir şekilde muhtevasına aykırı bir fetva vermesi farklı mezhep alimlerince eleştiriye konu olmuş, sonraki dönem Mâlikî ulema tarafından yapılan açıklamalar da bu soru işaretlerini gidermekte yetersiz görülmüştür. İmam Mâlik'in kendi içtihatlarının kaynaklarını ve metodunu sarih bir şekilde öğrencilerine aktarmamış olması veya bu hususta bir usul eseri kaleme almamış olması da bu soru işaretlerinin giderilememesinde büyük pay sahibidir.

İmam Mâlik'in *Muvatta*' dışında bıraktığı rivayetler üzerinden yapılan kapsamlı mukayeseler neticesinde; onun, eserinde kendi fetvasına muhalif bir hadise yer verirken, bu rivâyetin karşısına fetvasını destekleyen muvafık bir hadisi koyma yoluna gitmediği tespit edilmiştir.[36] Bu örneklerden bazılarında onun sahih hadislere

Medeniyetinin Kurucu Nesli Tâbiîn-I -Tâbiîn Kimliği ve İslâmî İlimlerin Tesisi- (İstanbul: Ensar, 2024), 185-187.

34 Kâdî ʿİyâd, *Tertîb*, 1/87-88; Karâfî, *Şerhu Tenkîhu'l-fusûl*, 444-445.

35 Özkan, *Amel Telakkisi*, 151-152; Debek, *İmam Malik*, 110.

36 Örneğin onun fıkıh usulünde en üst sırada zikredilen Kitâb delilinin kullanımına göz atıldığında, bazı durumlarda hadislere Kur'an'a arz ederek muhalefet ettiği görülür. Örneğin onun mir'âd ile vurulan hayvanların yenilebilmesiyle ilgili cevaz verdiği mesele için İmam Mâlik, "Sayd", 3. Buradaki ifadelerinden, İmam Mâlik'in zihninde ve belli ki dönemin fakîhleri arasında böyle bir tartışmanın var olduğu anlaşılabilmektedir. Ancak İmam Mâlik bu tartışmaya işaret eden bir hadis nakletmemiştir ve Medine ameline delalet edecek bir delile başvurmamıştır. Benzer bir örnek olarak onun, Cuma namazı kılınmayan mescitlerde itikâfa girilmesiyle ilgili fetvası için bk. "İ'tikâf", 3. İmam Mâlik'in Kur'an'ın umum ifade eden bir hükmünü Medine ameliyle tahsis ettiği bir örnek için bk. "Akdiye", 7. Alışverişte muhayyerlik meselesiyle ilgili uygulaması için bk. "Buyû'", 79. Tilavet secdesi gerektiren ayetlerin sayısıyla ilgili meseledeki uygulaması için ise bk.

aykırı hüküm verdiği iddia edilmiş olsa da örnekler detaylı bir şekilde incelendiğinde İmam Mâlik'in, ihtilaf ettiği iddia edilen hadislere aslında vâkıf olmadığı görülmüştür. Örneğin Şevvâl orucunun sünnet olduğunu kabul etmediği meselede[37], onun "Kim Ramazan orucunu tuttuktan sonra Şevvâl ayında altı gün daha oruç tutarsa, bütün yıl oruç tutmuş gibi olur"[38] hadisine aykırı hüküm verdiğini düşünenler mevcuttur.[39] Benzer bir iddia, onun maslahat deliliyle hareket ettiği yerlerde de öne sürülmüştür.[40] Ancak Şevvâl orucu meselesinde olduğu gibi, İmam Mâlik'in muhalefet ettiği iddia edilen hadislerin hiçbirisi aslında İmam Mâlik tarafından ne *Muvatta*'da ne de *Muvatta*' dışı olarak rivayet edilmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere, İmam Mâlik'in *Muvatta*'ına almadığı hadisleri tespit ederek aralarında kıyaslama yapılmaması bu gibi yanlış anlaşılmaları doğurmaktadır. İmam Mâlik'in sahih hadislere muhalefetini konu alan çalışmalarda, bizzat ondan nakledilmediği halde İmam Mâlik'in bütün sahih hadisleri mutlaka biliyor olduğu ön

"Kur'an", 12, 16. Şeybânî de ilgili hadisi kendi *Muvatta*' rivayet nüshasında nakletmiş, kendilerinin (Hanefîlerin) bu hadise göre amel ettiklerini ancak İmam Mâlik'in İnşikâk Sûresinden sonra tilavet secdesini uygun görmediğini belirtmiştir. İmam Mâlik (Rivâyetu'ş-Şeybânî), 97. Nitekim İbn Abdilber de bu durumu doğrulamış, İmam Mâlik ve ashabının bu hadiste geçen (İnşikâk Sûresinden ve diğer) mufassal sûrelerden sonra yapılacak secdeye ihtilaf ettiklerini söylemiştir. İbn Abdilber, *et-Temhîd*, 19/118-119. Madenlerin zekâtını ziraat ürünlerine kıyas ederek belirlediği örnek için bk. "Zekât", 8. Kur'an öğretmenin mehir sayılıp sayılamayacağı meselesindeki kıyasa dayalı fetvası için bk. "Nikâh", 8. Kendisine ulaşmayan Medenî bir hadis dolayısıyla Şevvâl orucunu sedd-i zerâi delilini kullanarak reddetmesiyle ilgili örnek için bk. "Sıyâm", 60. Bu ve benzeri örneklerin tamamında dikkat çeken husus, İmam Mâlik'in görüşüne muvafık ve muhalif olan hadislerin bir arada rivayet etmeme metodunu uygulamış olmasıdır.

37 İmam Mâlik "Sıyâm", 60.

38 Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmiʿu's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. (Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1374/1955) "Savm", 204; Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî, *el-Câmiʿu's-sahîh*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslamî, 1418/1998), "Savm", 53; Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.), "Sıyâm", 58.

39 İbrâhîm b. Mûsâ el-Lahmî el-Ğırnâtî eş-Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, thk. Ebû ʿUbeyde Meşhûr b. Ḥasen es-Selmân (b.y.: Dâru İbn ʿAffân, 1417/1997), 3/24; Salahattin Polat, *Hadis Araştırmaları Tarih - Usul - Tenkid - Yorum* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017), 188; Aktepe, *Erken Dönem İslam Hukukçuları*, 209; Özdemir, *İmam Malik*, 196.

40 Cihadda elde edilen yiyeceklerin ganimet taksimi beklenmeden yenebilmesiyle ilgili fetva için bk. İmam Mâlik, "Cihâd", 8. Burada İmam Mâlik'in aslında merfû bir hadise (Buhârî, "Şerike", 3) muhalefet ettiği iddiaları için Bk. Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, 3/198; Aktepe, *Erken Dönem İslam Hukukçuları*, 208; Özdemir, *İmam Malik*, 176.

yargısından hareketle yukarıdaki tarzda yorumların yapılması bizce doğru değildir. Çünkü İmam Mâlik'in, Medine'de rivayet edilmiş olsa dahi işitmediği hadisler olduğuna dair örnekler mevcuttur.[41] Medenî bir hadisin bile kendisine ulaşmama ihtimali olduğu düşünüldüğünde, onun Medine dışındaki bölgelerde yayılmış rivayetlerin çok daha azına muttali olması şaşırtıcı değildir.[42]

İmam Mâlik'in *Muvatta*'da tatbik ettiği fıkıh usulünde amel-i ehl-i Medîne'nin son derece baskın bir gücü olduğu verilen örnekler çerçevesinde anlaşılmaktadır. Onun eserini tertibinde ve çeşitli meseleler hakkında hüküm verişinde Medine amelinin varlığı kadar yokluğunun da etkin bir konumda olduğu görülmektedir. Medine ameline dair bir delilin varlığı, Kur'an'ın ve kendi rivayet ettiği hadislerin umumunu tahsis edebilmekte, hatta Kur'an'dan bir hükmün neshine dair bilgi içerenler de dahil olmak üzere, haber-i vâhid derecesinde olan hadislere muhalefet etmesini sağlayabilmektedir. Amel delilinin olmadığı durumlarda ise o, kıyasa ve fer'î delillere başvurmuş, bunu yaparken bazen bir hadisi esas alıp bazen de herhangi bir hadis rivayet etmeden görüş bildirebilmiştir. Ancak doğrudan amele dayanmayan fetvalarında bile İmam Mâlik birbirine zıt hadisleri bir arada nakletmemiştir.[43]

---

41 İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, 10/259; İrfan Zengin, *İmam Malik'in Medîne Ameli Gereği Uygulamadığı Rivayetlerin Değerlendirilmesi*, (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 107, 147.

42 Örneğin İmam Mâlik önceleri, abdest alırken ayak parmaklarının arasının hılâllenmesini gerekli görmezken, Mısırlı öğrencisi İbn Vehb'in (ö. 197/813) Medine dışından rivayet ettiği hadisle bunun sünnet olduğunu öğrenmiş ve görüşünü değiştirmiştir. Zehebî, *Siyer*, 9/233; Özkan, *Amel Telakkisi*, 158.

43 Ancak İmam Mâlik'in *Muvatta*'da aynı konuda birbiriyle tearuz halinde olan hadisleri nakletmediği tespitine istisna olarak öne sürülebilecek bazı örnekler de vardır. Bu örneklerden bazılarında İmam Mâlik, Kur'an'da umum ifade eden bir hükmü amel vasıtasıyla tahsis ettiği gibi, hadislerle gelen hükümleri de tahsis edebilmiştir. Bunu yaparken de birbirine muhalif görünen hadisleri bir arada rivayet edebilmiştir. Ancak bunlara detaylı bakıldığında, İmam Mâlik'in aslında muhalif görünen hadislerden biriyle, diğerinin umumunu tahsis ettiği anlaşılmaktadır. Örneğin, farz namazı kılmış birinin sonrasında imamla tekrar kılabileceği yönünde fetva verdiği meselesinde İmam Mâlik, görüşüne delil olarak rivayet ettiği dört hadisin akabinde akşam namazının istisna tutulduğu ve bu hadislerin umumî hükmünü tahsis eden başka bir hadis daha rivayet etmiştir. İmam Mâlik, "Salâtü'l-cema'ât", 8-12. Benzer başka örnekler için bk. "Akdiye", 43-45; "Hudûd", 21-25; "Nikâh", 4-7; "Rada'", 4, 7-8, 10-11, 17; "Salâtü'l-leyl", 8-12, 13-22. Vitir namazının rekât adediyle ilgili olan bu meselede İmam Mâlik'in, merviyyâtında olmasına rağmen eserine almadığı ve böylece tespitimizi güçlendiren başka bir hadis için Bk. Ebû Bekr ʿAbdürrezzâk b. Hemmâm es-Sanʿânî, *el-Musannef*, thk. Habîburrahmân el-ʾAzamî. (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403/1983), 3/16; Uğurlu, *İmam Mâlik*, 80-84. Örnekleri

O halde İmam Mâlik'in eserinde gözettiği bu hadis rivayet metodunun sadece amele aykırı olup olmamaktan ziyade, genel olarak onun fetvasına aykırılık üzerinden değerlendirilmesi daha doğrudur. Zira eserde nakledilmek üzere seçilen hadislerde amel bilgisinin olmadığı ve İmam Mâlik'in çeşitli başka delillerle hüküm verdiği yerlerde bile ya sadece görüşünü destekleyen hadisler ya da sadece görüşüne aykırı hadisler rivayet edilmiş, bazen de hiç hadis rivayet edilmemiştir.[44] Ayrıca İmam Mâlik'in merviyyatında bir konuda yalnızca görüşüne aykırı hadisler varsa, bu durumlarda ilgili hadisleri eserinde rivayet etmiş ve sonrasında bu hadislerin hilafına olan görüşlerini söylemiştir. Onun eserine aldığı ve almadığı hadisleriyle arasında yapılan kıyaslamalar sonucunda ulaştığımız sonuç bu yöndedir. Dolayısıyla bir sonraki başlık altında incelenecek hadisler, İmam Mâlik'in merviyyâtında fıkhî görüşüne muvafık hadislerin varlığı sebebiyle *Muvatta*'ına almasına gerek kalmayan rivayetlerden müteşekkil olacaktır.

2.1. *Muvatta*' Dışı Hadislerin İmam Mâlik'in Hadis Seçimine Etkileri

İmam Mâlik'in muhtelif meclislerde rivayet etmesine rağmen[45] *Muvatta*'ına dahil etmediği hadislerin tespiti bu noktada devreye girmektedir. Çünkü hadis sahasında İmam Mâlik tarikiyle dolaşımda olan hadislerin belli bir kısmı (22 adedi) ahkâma aittir.[46] Eserde bulunmayan bu hadisler, eserde bulunanlarla karşılaştırıldığında İmam Mâlik'in yöntemine dair bu tespitimizi temellendiren somut deliller bulunmaktadır. İlgili hadislerden bazılarına burada değinilerek konu aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Örneğin İmam Mâlik *Muvatta*'da Hac kitabında temettü haccının yapılabildiğini gösteren birden fazla hadis rivayet etmiştir.[47] Temettü haccının amele aykırı olduğu veya başka deliller sebebiyle yapılmasının sakıncalı olduğuyla ilgili ise

zikredilen bu uygulamalar, İmam Mâlik'in *Muvatta*'ında rivayet edeceği hadisleri seçerken uyguladığını iddia ettiğimiz usule istisna olmakla beraber şunu da belirtmemiz gerekir ki, bu istisnai tercihler *Muvatta*'ın geneline kıyasla son derece azdır.

44 Buna rağmen, İmam Mâlik'in eserini telif etme amacının Medine amelini tespit ve tedvini olduğu hatırlanırsa, onun amele dayanmayan fetvalarında dahi Medine'nin ihtilaflı olan meselelerine sistemli bir fıkıh anlayışı geliştirmeyi gözettiğini düşünen görüşlerin haklılık payı olabilir. Muhammed Yusuf Guraya *Sünnetin Neliği Sorunu*, çev. Mehmet Emin Özafşar. (Ankara: Otto, 2015), 11, 118, 131; *Mâlik b. Enes'in Muvatta'ının Telifine Dair Tarihî Arka Plân*, çev. Rahile Kızılkaya Yılmaz, Hadis Tetkikleri Dergisi, 18/1, (2020), 135-146; Mehmet Emin Özafşar, *Hadisi Yeniden Düşünmek* (Ankara: Otto, 2017), 68-86.

45 İmam Mâlik'in *Muvatta*'ına dahil etmediği hadisleri ne tür meclislerde ve hangi zaman diliminde rivayet ettiğiyle ilgili tespitler için bk. Uğurlu, *İmam Mâlik*, 92-97.

46 Uğurlu, *İmam Mâlik*, 181-183.

47 İmam Mâlik, "Hac", 60-63.

herhangi bir şey söylememektedir. Ancak onun *Muvatta*'da yer almayan hadisleri içerisinde temettü haccının Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde yasaklandığını bildiren şu hadis mevcuttur: Ömer (r.a) demiştir ki, "İki müt'a vardır ki bunlar Nebî (s.a.v) zamanında yasaklanmıştı: biri haccın müt'ası (temettü haccı) ikincisi müt'a nikahıydı".[48] İmam Mâlik senedi sahih olan bu merfû hadisi, eserinde birçok yerde görüşüne aykırı olan hadisleri rivayet edebiliyor olmasına rağmen, *Muvatta*'ına almamıştır. Çünkü yukarıda örnekleri zikredildiği gibi, burada da İmam Mâlik bir meselede görüşüne muvafık ve muhalif hadisleri bir arada rivayet etme gereği hissetmemiştir. Bunun yerine o, temettü haccının yapılabildiğine dair rivayetlerin varlığıyla yetinmiştir.

Teyemmüm bahsinde verilebilecek diğer bir örnekte ise o, *Muvatta*'da teyemmümün nasıl yapılacağıyla ilgili yalnızca İbn Ömer'in kavlini rivayet etmekle yetinmiştir. Bu hadiste anlatıldığına göre İbn Ömer yüzünü ve sonrasında iki kolunu dirseklerine kadar mesh ederek teyemmüm abdesti almaktadır. Ayrıca o, hadisi naklettikten sonra bizzat kendi ifadeleriyle teyemmümün nasıl yapılacağına dair detaylı bir açıklama da yapmıştır.[49] Ancak İmam Mâlik'in merviyyâtında aynı zamanda bu konuda farklı uygulamaya işaret eden merfû bir hadis bulunmaktadır.[50] İmam Mâlik tarikiyle birçok kaynakta sahih senedlerle rivayet edilen bu merfû hadis, *Muvatta*'da rivayet edilen mevkuf rivayetle tearuza sebep olmaktadır.[51] Netice

[48] Yaʿkûb b. İshâk en-Nîsâbûrî Ebû ʿAvâne, *Mustahrecu Ebî ʿAvâne*, thk. Eymen b. ʿÂrif ed-Dimeşkî (Beyrut: Dâru'l-Maʿrife, 1419/1998), 2/338; Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısrî et-Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, thk. Muhammed Seyyid Câdulhak - Muhammed Zührî en-Neccâr (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1414/1994), 2/146; Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. ʿAlî b. ʿÂsım el-ʾİsfehânî İbnü'l-Mukrîʾ, *el-Muʿcemu li-bni'l-Mukrîʾ*, thk. Ebî ʿAbdilḥamen ʿÂdil b. Saʿd (Riyad: Şeriketu'r-Riyâḍ, 1419/1998), 240. Bu hadisi İmam Mâlik'ten yalnızca Mekkî b. İbrâhim'in rivayet ettiği söylenmiştir. Ebü'l-Hüseyn Yahyâ b. Alî b. Abdullâh b. Alî b. Muferrec Reşîduddîn el-Kureşî el-Emevî en-Nablusî el-Mısrî el-Maʿrûf bi'r-Reşîd el-Attâr, *Mucerredu esmâi'r-ruvât ʿan Mâlik el-Müstedrek ale'l-Hatîb ve'l-Attâr*, thk. Ebû Muhammed Sâlim b. Ahmed b. Abdulhâdî es-Selefî (b.y.: y.y., 1418/1997), 170-171.

[49] İmam Mâlik, "Tahâret", 90.

[50] Nesâî, *el-Muctebâ mine's-Sunen es-Sunenu's-Suğrâ*, thk. ʿAbdülfettâh Ebû Gudde (Halep: Mektebetu'l-Matbûʿâti'l-İslâmiyye, 1406/1986), "Tahâret", 202; *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Hasen ʿAbdulmunʿîm (Beyrut: Muʾessesetu'r-Risâle, 1421/2001), 1/191; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1/320; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Bustî İbn Hibbân, *es-Sahîh*, thk. Şuʿayb el-ʾArnaʾût (Beyrut: Muʾessesetu'r-Risâle, 1408/1988), 4/133; Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, 1/110: Ammâr b. Yâsir şöyle demiştir: "Biz Resûlullah (s.a.v) ile toprakla teyemmüm abdesti aldığımızda, yüzümüzü ve ellerimizden omuzlarımıza kadar olan bölgeyi mesh ettik".

[51] İbn Abdilber, *et-Temhîd*, 19/283-287.

itibariyle İmam Mâlik, İbn Ömer'in uygulamasını, merfû olmasına rağmen bu hadise tercih etmiş, merviyyâtı arasında bulunduğu halde görüşüne muhalif olan bu hadisi eserine almamıştır. Burada şöyle bir yorum yapmak mümkündür: İmam Mâlik'in *Muvatta*'ına alacağı hadislerde uyguladığını öne sürdüğümüz usul dikkate alınacak olursa, söz gelimi İbn Ömer'in rivayetini hiç işitmemiş olsaydı, yukarıdaki (Nesâî'nin de rivayet ettiği) hadisi eserine alacak ve bununla amel etmediğini belirterek teyemmümüm yapılışıyla ilgili yerleşik uygulamaya işaret edecekti.

Son olarak değinilecek örnek müsâkât ile ilgili bir meseledir. İmam Mâlik eserinde, Hayber'in fethinden sonra Yahudilerden alınan arazilerden ve bunlara uygulanan muameleden bahseden iki merfû hadis rivayet etmiş, sonrasında kendi görüşlerini sıralamıştır. Rivayet edilen iki merfû hadisin de muhtevası müşterektir: Hayber fethedildikten sonra Hz. Peygamber (s.a.v) hurma bahçelerini Yahudilerin elinden almamış, ancak onları bu bahçeler üzerinden vergiye bağlamıştır. Yahudiler vergi olarak ister bahçenin mahsullerinden, isterlerse de bu mahsulün değeri ölçüsünde para vermektedirler.[52] Fakat İmam Mâlik'in merviyyâtı içerisinde *Muvatta*'ına almadığı muhalif merfû bir hadis daha vardır.[53] Burada da *Muvatta*'da rivayet edilen iki merfû hadise muarız olan rivayet, önceki örneklerde olduğu gibi esere dahil edilmemiştir. Bunun sebebini de, önceki örneklerde olduğu gibi, İmam Mâlik'in aynı konu altında hem amele muvafık hem de muhalif hadisleri rivayet etmeyi gerekli görmemesi tercihiyle açıklamak mümkündür. Dolayısıyla bir önceki örneğin sonunda yaptığımız gibi, eğer merviyyâtında yalnızca Medine ameline muhalif olan hadis bulunuyor olsaydı İmam Mâlik'in o hadisi eserinde rivayet edip amel etmeme sebeplerini açıklayacağını iddia edebiliriz.[54]

İmam Mâlik'in eserine almadığı rivayetlerin tespiti aynı zamanda İmam Mâlik'in mahfûzâtında bulunmayan ahkâm hadisleri konusunda da bilgi vermektedir. Söz gelimi mir'âd ile vurulan hayvanların yenilebilmesiyle ilgili cevaz verdiği örnekte onun, görüşünün hilafına olan mevkuf ve maktû hadisleri rivayet ettiği ve fetvasını

52 İmam Mâlik, "Müsâkât", 1-2.

53 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmi ʿu'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhü ʿaleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır, (Kahire: Dâru Tavki'n-Necât, 1433/2012), "Meğâzî", 40; Ebû Dâvûd, "Harâc", 24; Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ʿAbdullâh b. el-ʿAbsî, *el-Kitâbu'l-Musannef fi'l-Eḥâdîs ve'l-ʾÂsâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebü'-r-Rüşd, 1409), 6/466; İbn Abdilber, *et-Temhîd*, 6/456: Hz. Ömer'in (r.a) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Müslümanların sonradan gelecek nesilleri(ni düşünüyor) olmasaydım, fethedilen her bir araziyi, Peygamber'in (s.a.v) Hayber'de yaptığı gibi gaziler arasında taksim ederdim".

54 *Muvatta*' dışı bırakılmış ahkâm hadislerinin tamamı ve eserdeki hadislere kıyaslamaları için bk. Uğurlu, *İmam Mâlik*, 181-183.

Kur'an'a dayandırarak verdiği görülmüştü.[55] Fakat aynı zamanda görüyoruz ki onun merviyyâtı içerisinde mir'âd gibi aletlerle avlanmayı caiz gören bir hadis zaten mevcut değildir. Aynı şekilde İnşikâk Sûresi'nden sonra tilavet secdesi yapıldığına dair naklettiği hadis ona göre amele aykırı olmasına rağmen, bunun karşısında mufassal surelerdeki ilgili ayetlerden sonra tilavet secdesi yapılmadığına dair örnek teşkil edebilecek bir hadis rivayet etmemiştir. Bunların sebebi de aynıdır; İmam Mâlik'in merviyyâtı içerisinde böyle bir hadis yer almamaktadır. Muhtemelen o, amele aykırı görmesine rağmen bu ve benzeri hadisleri eserinde bir konuya giriş yapabilmek veya sahada var olan bir tartışmaya işaret etmek adına rivayet etmek istemiş olmalıdır. Zira İmam Mâlik gerek Medine'de gerekse farklı bölgelerde yaşanan bazı tartışmalı meselelerin farkında olduğunu belirtircesine, mahfûzâtında konuyla alakalı bir hadis olduğunda bu hadisleri amel etmeye uygun olup olmamasından bağımsız bir şekilde nakletmiştir. Tersi durumlardaysa, merviyyâtı içerisinde görüşünü destekleyen bir hadis mevcut olduğunda, artık aykırı olan hadisi rivayet etmesine gerek kalmamıştır. Nitekim bu hadisler zaten *Muvatta*'ına aldığı hadislerdir.

Muvatta'da hiçbir hadis rivayet etmeden görüş bildirdiği meselelere bakıldığında bu tespit daha da netlik kazanmaktadır. Çünkü İmam Mâlik, mahfûzâtında konuyla alakalı bir hadis olmamasına rağmen fıkhî bir tartışmaya giriş yapmak zorunda kaldığında doğrudan görüşleriyle hareket etmek durumunda kalıyordu. Mesela Cuma namazı kılınmayan mescitte itikâfa girilmesine cevaz verdiği meselede Kur'an'a dayanarak görüş bildirmiş, ancak bu konuda müsbet veya menfi hüküm bildiren herhangi bir hadis rivayet etmemiştir.[56] Bunun sebebini anlamak için onun *Muvatta*' dışında rivayet ettiği hadislere müracaat edildiğinde merviyyâtında böyle bir hadisin olmadığı görülmektedir. Ayrıca Kur'an'a dayalı bir delili olmadığı yerlerde de bu uygulama değişmemektedir. Bu gibi örneklerin tamamında sebep aynıdır: İmam Mâlik bu hususlarla ilgili doğrudan hüküm getiren bir hadise vakıf değildir. Onun *Muvatta*' dışında rivayet ettiği hadisleri incelediğimizde karşımıza çıkan en güçlü ihtimal bu gözükmektedir.

[55] İmam Mâlik, "Sayd", 1-3.

[56] Benzer örnekler için Bk. İmam Mâlik, "Salât", 7; "Kasâme", 2-3; "Ferâiz", 6; "Akdiye", 11-15; "Zekât", 35, 22.

Sonuç

Yapılan araştırmalar sonucunda *Muvatta*'da rivayet edilen hadisler üzerine kaleme alınan eserlerin hicri 4. asrın sonlarına doğru başladığı görülmektedir. Bu tarz eserlerin çoğunun öne çıkan özellikleri ise daha çok *Muvatta*'ın nüsha farklılıklarına yoğunlaşmış olmalarıdır. Ayrıca *Muvatta*' üzerine yazılmış bu eserlerin, *Muvatta*' nüshalarının hiçbirinde bulunmayan hadisleri de ihtiva ettikleri görülmüştür. Bu kitaplardaki örnekler incelendiğinde bu tarz hadislerden bahsedilirken "hârice'l-*Muvatta*'" ve "fi gayri'l-*Muvatta*'" şeklinde kullanılan iki farklı terimle karşılaşılmıştır. *Muvatta*' dışı hadislerden bahsedilen eserlerden bazılarında ise "Garâibü Mâlik" tabiri dikkat çekmiştir. Bu tabirlerin zikredildiği eserlerin muhtevaları incelendiğinde ise görülmüştür ki buralarda tespit edilen hadislerin ekserisi, İmam Mâlik'e nisbeti problemli zayıf veya mevzû rivayetlerden müteşekkildir.

İmam Mâlik'in *Muvatta*'ına almadığı, herhangi bir nüsha rivayetinde olduğu bilgisine de ulaşılamayan hadislerin sayısı bu eserlerin toplamında rivayet edilenlerden çok daha fazladır. Hadis rivayet külliyatı içerisinde yapılan bu detaylı araştırmada İmam Mâlik'in *Muvatta*' dışı rivayetlerinin dağınık bir şekilde bulunabildiği görülmüştür. Ayrıca çalışmanın daha sağlıklı sonuç verebilmesi adına, *Muvatta*' nüshalarının farklılıklarını ortaya koymak üzere klasik dönemden itibaren kaleme alınmış ve günümüze ulaşamamış birçok *Muvatta*' nüshası incelenerek ortaya konmuş eserlerden bir tashih aracı olarak istifade edilerek *Muvatta*' dışı gibi görünen hadislerin bazılarının, aslında meşhur olmasına rağmen günümüze ulaşamamış bazı rivayet nüshalarında bulunduğu tespit edilebilmiştir.

Muvatta' ile ilgili yapılan daha önce yapılan araştırmalarda karşılaşılan ve muğlaklığını koruyan önemli bir meseleyle bu noktada karşılaşılmaktadır: İmam Mâlik'in amele muvafık görmediği halde rivayet ettiği hadislerdeki maksadı nedir? Zira genel olarak ahkâma, özel olaraksa Medine amelinin tespitine ağırlık veren bir eser olan *Muvatta*'da, İmam Mâlik'in rivayet ettiği her hadisin onun fıkhî görüşüne muvafık olmadığı görülebilmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için öncelikle İmam Mâlik'in *Muvatta*'daki hadis rivayet metodu incelenmiş, sonrasında *Muvatta*'da yer almayan hadisleriyle kıyaslama yoluna giderek bazı tespitlere gidilmiştir.

Yapılan bu tespitlerde hem İmam Mâlik'in *Muvatta*'daki uygulamalarına hem de *Muvatta*' dışı rivayetlerinde var olan ve olmayan hadislerine dayanarak hareket edilmiştir. Yani İmam Mâlik'in *Muvatta*'da rivayet ettiği hadisleri, hangi metodu gözeterek rivayet ettiği veya etmediği konusunda delillerden hareketle tespitlerde bulunarak bir anlam haritası çıkarılmaya çalışılmıştır. Böylece onun *Muvatta*'ına dahil etmediği ahkâm hadislerinin sebeplerinin, yalnızca bu hadislerin onun görüşüne muhalif olmasıyla açıklanamayacağı görülmüştür. Bunun yerine; *Muvatta*'

dışı bırakılan ahkâm hadislerinin İmam Mâlik'in merviyyâtında kendi görüşüne muvafık başka bir hadisin varlığından dolayı esere alınmadığı açıklaması daha doğru bulunmuştur. Bunun da İmam Mâlik'in çok hadis rivayet etmeye karşı takındığı tavrıyla örtüşmekte olduğu görülmüştür.

Netice itibariyle İmam Mâlik'in eserinde rivayet ettiği ve etmediği ahkâm hadislerinde gözettiğini tespit ettiğimiz metodu şu şekilde maddeleştirmek mümkündür:

1. Genel itibariyle *Muvatta*'da belirli bir konuda İmam Mâlik'in görüşüne muvafık ve muhalif hadisler bir arada rivayet edilmemiştir (âm bir hükmün tahsis edilmesi veya neshe dayalı bir haberin gelmesi durumunda istisnalar görülmüştür).
2. İmam Mâlik'in merviyyâtında belirli bir konuda görüşüne muvafık hadisler varsa bunu eserine almış, bu durumda aynı konuda görüşüne muhalif olan hadisleri varsa bile artık eserine almamıştır.
3. Belirli bir konuda İmam Mâlik'in merviyyâtında sadece görüşüne muhalif hadis/hadisler varsa bunları *Muvatta*'a almış, ancak sonrasında bu hadislerin hilafına olan görüşünü açıklamıştır.
4. Belirli bir konuda İmam Mâlik'in merviyyâtında herhangi bir hadis yoksa, bu durumlarda o doğrudan görüşlerini çeşitli delillere dayandırarak söylemiş ve konuyu noktalamıştır.

Ancak burada İmam Mâlik'in hiç rivayet etmediği hadislerin varlığı da akla gelebilir. Onun hiç rivayet etmediği hadisler içerisinde iddiamızın aksini kanıtlayacak hadisler bulunduğu düşünülebilir. Böyle bir durum teorik olarak mümkün olmakla birlikte, tarafımızca İmam Mâlik'in eserindeki bu önemli boşlukları doldurabilecek güvenilir hadisleri merviyyâtından tamamen çıkarması için geçerli bir sebep görülememiştir. Üstelik giriş kısmında nakledildiği gibi İmam Mâlik, rivayet ettiği hadislerin bile bazılarından pişman olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla *Muvatta*' dışı kalmış hadislerin bir kısmı bu pişman olunan hadislerden de meydana gelmiş olabilir.

Çalışmanın vardığı sonuçlar İmam Mâlik'in *Muvatta*'da icra ettiği usulün tamamını kapsayıcı bir tespitte bulunmaya yeterli değildir. Zira onun amel-i ehl-i Medîne delilini kullanım şekli ve kaynakları hala muğlaklığını koruyan bir mesele olarak karşımızda durmaktadır. Ancak onun eserinde rivayet edeceği ve etmeyeceği hadisleri seçiminde gözettiği metodun tespitini hedeflemiş bu çalışmanın bulguları, gelecekte mezkûr alanda yapılacak araştırmaların önünü açabilir. Aynı zamanda İmam Mâlik'in *Muvatta*' dışı bıraktığı hadisleri üzerine yapılacak daha detaylı

araştırmaların, onun muhaddisliğini derinlemesine tanımlayabilmek adına yeni ufuklar açacağı kanaatini taşımaktayız.

Kaynakça

Abdürrezzâk, Ebû Bekr ʿAbdurrezzâk b. Hemmâm es-Sanʿânî. *el-Musannef*. thk. Habîburrahmân el-ʾAzamî. 11 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403/1983.

Aktepe, İshak Emin. *Erken Dönem İslam Hukukçularının Sünnet Anlayışı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed ʿAbdulkâdir ʿAtâ. 3 Cilt. Beyrut: y.y., 1424/2003.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiʿu'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhü ʿaleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır. 9 Cilt. Kahire: Dâru Tavki'n-Necât, 1433/2012.

Doğanay, Ramazan. "Tâbiûnun Rivâyetleri Üzerine Bir Analiz-Muvatta Örneği-". *İslam Medeniyetinin Kurucu Nesli Tâbiîn-I -Tâbiîn Kimliği ve İslâmî İlimlerin Tesisi-*. İstanbul: Ensar, 2024.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.

Ebû ʿAvâne, Yaʿkûb b. İshâk en-Nîsâbûrî. *Müstahrecü Ebî ʿAvâne*. thk. Eymen b. ʿÂrif ed-Dimeşkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Maʿrife, 1419/1998.

Guraya, Muhammed Yusuf. *Sünnetin Neliği Sorunu*. çev. Mehmet Emin Özafşar. Ankara: Otto, 2015.

Guraya, Muhammed Yusuf. *Mâlik b. Enes'in Muvatta'ının Telifine Dair Tarihî Arka Plân*, *çev. Rahile Kızılkaya Yılmaz*, Hadis Tetkikleri Dergisi, 18/1, (2020).

İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemalüddîn Yûsuf b Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî İbn. *el-İstizkârü'l-câmiʿ li-mezâhibi fukahâ'i'l-emsâr ve ʿulemâ'i'l-aktâr fîmâ tezammenehü'l-Muvattaʾ min meʿâni'r-reʾy ve'l-âsâr*. thk. Salim Muhammed Ata. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1421/2000.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî. *el-İntikâ fî fezâili'l-eimmeti's-selâseti'l-fukahâ*. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Beyrut: Dârü'l-beşâiri'l-İslâmiyye, 1417/1996.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî. *et-Temhîd limâ fi'l-Muvattaʾ mine'l-meʿânî ve'l-esânîd*. thk. Mustafa b.

Ahmed el-Alevî - Muhammed Abdülkebir el-Bekrî. 24 Cilt. Tıtvan: Vezâretü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1387/1967.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Bustî. es-Sahîh. thk. Şuʿayb el-ʾArnaʾût. 18 Cilt. Beyrut: Müʾessesetu'r-Risâle, 1408/1988.

İbnü'l-Mukrî', Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. Alî el-İsfahânî. *el-Muʿcemu li-bni'l-Mukrîʾ*, thk. Ebî ʿAbdilḥamen ʿÂdil b. Saʿd Riyad: Şeriketu'r-Riyâd, 1419/1998.

Kâdî ʿİyâd, Ebü'l-Fadl ʿIyâd b. Mûsâ el-Yahsubî. *Tertîbu'l-medârik ve takrîbu'l-mesâlik*. thk. İbn Tâvît et-Tancî vd. 8 Cilt. Mağrib: Matbaʿatu Fudâle, 1385/1965-1403/1983.

Karâfî, Ebü'l-ʿAbbâs Ahmed b. İdrîs. *Nefâʾisu'l-usûl fî şerhi'l-Mahsûl*. thk. ʿÂdil Ahmed ʿAbdulmevcûdi - ʿAlî Muhammed Muavvid. Riyad: Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1416/1990.

Karâfî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs. *Şerhu Tenkîhu'l-fusûl fi'l-usûl fi'htisâri'l-Mahsûl fi'l-usûl*. thk. Tahâ Abdurraûf Saîd, Kahire: Şeriketü't-Tabaâtü'l-Fenniyyetü'l-Muhaddide, 1393/1973.

Khaldi, Smain. *İmam Malik ve Muvatta adlı eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.

Mâlik b. Enes, Ebû ʿAbdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî. *el-Muvattaʾ*. thk. Muhammed Fuʾâd ʿAbdulbâkî. Beyrut: y.y., 1406/1985.

Mâlik b. Enes, Ebû ʿAbdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî. *el-Muvattaʾ* (Rivâyetu Ebî Musʿab), ed. Beşşâr ʿAvvâd Maʿrûf - Maḥmûd Halîl, Beyrût: Muʾessesetu'r-Risâle, 1434.

Mâlik b. Enes, Ebû ʿAbdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî. *el-Muvattaʾ* (Rivâyetu'ş-Şeybânî). thk. ʿAbdulvehhâb ʿAbdullatîf. b.y.: y.y., ts.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmiʿu's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1374/1955.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. *Şerhu'n-Nevevî ʿalâ Müslim*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-ʿArabî, 1392/1972.

Nesâî, Ebû ʿAbdurrahmân Ahmed b. Şuʿayb el-Horâsânî. el-Muctebâ mine's-Sünen es-Sünenü's-Suğrâ. thk. ʿAbdulfettâh Ebû Gudde. 9 Cilt. Halep: Mektebetu'l-Matbûʿâti'l-İslâmiyye, 1406/1986.

Nesâî, Ebû ʿAbdurrahmân Ahmed b. Şuʿayb el-Horâsânî. es-Sünenu'l-Kübrâ. thk. Hasen ʿAbdülmünʿîm. 10 Cilt. Beyrut: Müʾessesetu'r-Risâle, 1421/2001.

Oral, Kenan. *Muvatta' Oluşum Süreci Tasnifi ve Nüsha Farklılıklarının Sebepleri*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.

Özafşar, Mehmet Emin. *Hadisi Yeniden Düşünmek*. Ankara: Otto, 2017.

Özdemir, Recep. *İmam Malik ve Metodolojisi*. İstanbul: Hiper Yayın, 2017.

Özkan, Halit. *Hicri İlk İki Asırda Farklı Şehirlerde Amel Telakkisi Oluşumunda Sünnet Ve Hadisin Yeri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Polat, Salahattin. *Hadis Araştırmaları Tarih - Usul - Tenkid - Yorum* Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017.

Râmehürmüzî, Ebû Muhammed el-Hasen b. ʿAbdurrahmân b. Hallâd el-Fârisî. *el-Muhaddisu'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâʿî*. thk. Muhammed ʿAcâc el-Hatîb. Beyrut: y.y., 1404/1983.

Yılmaz, Rahile Kızılkaya. *Çağdaş Hadis Tartışmaları ve Muvatta'*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020.

Reşîd el-Attâr, Ebü'l-Hüseyn Yahyâ b. Alî b. Abdullâh b. Alî b. Muferrec Reşîduddîn el-Kureşî el-Emevî en-Nablusî el-Mısrî el-Maʿrûf bi'r-Reşîd el-Attâr. *Mücerredu esmâi'r-ruvât ʿan Mâlik el-Müstedrek ale'l-Hatîb ve'l-Attâr*. thk. Ebû Muhammed Sâlim b. Ahmed b. Abdulhâdî es-Selefî. b.y.: y.y., 1418/1997.

Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-ʾEimme. *Usûlu's-Serahsî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Maʿrife, ts.

Şâfiî, Ebû ʿAbdillâh Muḥammed b. İdrîs b. ʿAbbâs. *el-Umm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Maʿrife, 1410/1990.

Şâtıbî, İbrâhîm b. Mûsâ el-Lahmî el-Ğırnâtî. *el-Muvâfakât*. thk. Ebû ʿUbeyde Meşhûr b. Hasen es-Selmân. 7 Cilt. b.y.: Dâru İbn ʿAffân, 1417/1997.

Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısrî. *Şerhu Meâni'l-âsâr*. thk. Muhammed Seyyid Câdulhak - Muhammed Zührî en-Neccâr. 5 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1414/1994.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre. *el-Câmiʿu's-sahîh*. thk. Beşşar Avvad Ma'ruf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslamî, 1418/1998.

Uğurlu, Tuğberk. *İmam Mâlik'in Muvatta'da Yer Almayan Hadisleri*. Yalova: Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. thk. Şuayb el-Arnaût. 25 Cilt. Yayın yer: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988.

Zengin, İrfan. *İmam Malik'in Medîne Ameli Gereği Uygulamadığı Rivayetlerin Değerlendirilmesi.* Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.